

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 5, Sayı: 1, 2021, ss. 1-23/ Volume: 5, Issue: 1, 2021, pp. 1-23

Journal homepage: <https://apjir.com/>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE HİNDİSTAN'DAKİ ÜNLÜ İSLAMİ EĞİTİM MERKEZLERİNİN HADİS ÖĞRENİM VE ÖĞRETİM METODLARI

Anas Chakrathody Alumtharammal

Doktora Öğrencisi, Temel İslam Bilimleri, Hadis Anabilim Dalı, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya
PhD Student, Basic Islamic Sciences, Department of Hadith, Necmettin Erbakan University, Konya/Istanbul

anasvattalur@gmail.com

orcid.org/0000-0002-0462-3630

Öz

Bu araştırma, Hindistan'daki bazı ünlü İslami eğitim merkezlerinde yaygın olan hadis öğretim metodlarının arasında karşılaştırmalı bir çalışmayı ortaya koymaktadır. Hindistan'daki ünlü İslami eğitim merkezlerini kısaca anlatarak, Hadis çalışmaları ve literatürün yayılmasında daha çok ilerleme kaydeden dört önemli İslami eğitim kurumu hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Dârululûm Diyobend, Mezâhiru'l-ulûm Sehârenpûr, Camia-i Eşrefiyye Mübârekpûr ve Bâkiyât-ı Sâlihât Vellore gibi medreseler, bu çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalıştığımız İslami eğitim kurumları olmuştur. Hadis edebiyatı alanındaki çok değerli katkılara odaklanan bu dört kurumda öncelikle bu amaç için üç yöntem kullanılmaktadır. Bu çalışma Devre-i hadis, ihtisas programı ve seçilen bölümlerin metin analizi olarak üç yöntemin avantajları ve dezavantajları açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: 19. Yüzyıl, Sömürgecilik, Hindistan, Devre-i hadis, Diyobend, Mezâhiru'l-ulûm

HADITH LEARNING AND TEACHING METHODS IN INDIA'S FAMOUS ISLAMIC EDUCATION CENTERS

Abstract

This study unveils a comparative study between the Hadith teaching pedagogies widespread in some selected Islamic higher learning centres in India. On the basis of broad analysis of the Islamic educational centres in the country, it mainly relies on four prominent institutions, which made too much headway in the field of propagating the Hadith based studies and literature. Darul Uloom, Deoband, Mazahirul Uloom, Saharanpur, Jamia Ashrafia, Mubarakpur and Baqiyyathussalihath, Vellore, these are the educational institutions to which the research is making some detailed explanation. Primarily, three methods are being used for this purpose in these four institutions, which focus on the invaluable contributions in the field of Hadith literature. This is a humble attempt to deal with the merits and demerits of these three methods namely, Dawra, Specialisation, Textual analysis of selected chapters.

Key Words: 19th Century, Colonialism, India, Dawra-e hadith, Deoband, Mazahiru'l-ulum

Atıf / Cite as: Alumtharammal, Anas Chakrathody. "Hindistan'daki Ünlü İslami Eğitim Merkezlerinin Hadis Öğrenim ve Öğretim Metodları". *Apjir* 5/1 (Nisan 2021), 1-23.

Giriş

İlim İslam'ın rûhu'dur. Eğitimin İslam'daki önemi inkâr edilemez. İslam'ın önceki dönemlerde, eğitim anlamında ilişki kurduğu ülkeler arasında, Hindistan da yer almaktadır. Eski zamanlardan beri Araplar ve Hintliler arasında oluşan ticarî ilişkiler, bu gerçeği çok iyi

göstermektedir. Tarihçilerin, İslam'ın Sahâbe döneminde Hindistan'a ulaştığını belirttikleri bir gerçektir.

İslam'ın ulaştığı her yerde, islam bilimleri de gelişmiştir. Hindistan'da İslam'ın gelmesinin ilk adımı, Haccac b. Yusuf'un¹ oğlu Muhammed b. Kâsım ile gerçekleşmiştir. Muhammed b. Kâsım, M/8. yüz yılında (Hicri 93), Hindistan'a Sind'i fethetmek için gelmiştir.² Bir sonraki adım ise, Muhammed Gôri'nin saldırısı ile tahakkuk etmiştir.³ Hint hükümdarı olan Pretirâc Çevhân'ın, ondan yardım istemesi sonucu, Muhammed Gôri zafer kazanmıştır. Böylece Hindistan'da Delhi saltanatının temeli atılmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) yaşamı boyunca ve vefâtından sonra, onun disiplinli bir şekilde takipçisi olan Sahâbe, İslam'ın temel mesajını taşımak için dünyanın farklı yerlerine doğru yola çıkmışlardır. Yüzyıllar boyunca, İslam, kıta ve alt kıtalara yayılmıştır. İslam'ın temel mesajının diğer insanlara ulaştırılma çabası, Sahâbe ve onlardan sonra gelenler tarafından da uygulanmaya çalışılmıştır.

Hindistan'a, İslam devletinin halifeleri olan Hz. Ömer, Hz. Osman ve Emevî hilâfetinin ilk hükümdarı olan Muâviye döneminde bir çok Sahâbî'nin geldiği tarihi bir gerçektir.⁴ Bu yüzden, İslam'ın erken dönemlerde Hint alt kıtasına ulaştığını söylemek mümkündür. Araplar'ın dünyanın her yerine ulaştığı evrensel bir gerçektir. Onlar İslam'ın kutsal mesajını ve disiplinlerini getirmişler. Dolayısıyla, ulaştıkları her yerde hadis bilgisi de yayılmıştır, çünkü sahâbe Peygamber Efendimizin sünnetine göre yaşıyorlardı. Yemen, Mısır, Irak, Afrika ve İspanya gibi yerler bu konuda verilebilecek birkaç örnek ülkedir.

Hindistan'ın Hadis'e katkısı söz konusu olduğunda, Gujarat gibi yerlerde, ünlü hadis kitabı olan Kenzû'l-Ummâl'in yazarı, Şeyh Ali el-Muttakî Barhampûrî (Ö. 975/1567) ve 'Mecmeu'l Bihâru'l-Envâr' adlı ünlü kitabın yazarı Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Alî el-Fettenî (Ö. 986/1578) gibi ünlü âlimler hadis ilmine'e katkıda bulunmuşlardır. Gujarat'taki bu tür seçkin âlimlerin ortaya çıkmasının temel nedeni, Araplarla erken dönemlerden itibaren kurmuş oldukları bağdan dolayıdır. Araplar buraları sık sık ziyaret etmişlerdir. Bu bağlantılar sonucunda, İslam ilimleri de bu topraklarda yayılmaya başlamıştır. Daha sonra, yeni ilim dalları oluşmuştur. İslam ilimlerinin yayılması amacıyla birçok eğitim merkezi de kurulmuştur.

Bu eğitim merkezlerindeki, öğretim metodu birbirlerinden farklıydı. Çoğu zaman öğretmenin kendi evi olarak da kullanılırdı. Eğitim almak isteyen bir kişi ya da öğrenci grubu, hocanın evinde toplanır ve hoca da onlara eğitim verirdi. Daha sonra medreseler farklı yerlere taşınmıştır. Dersler önceleri öğretmenin evinde yapılırken daha sonra, mescidlere, buralardan da okul adı verilen binalara da taşınmıştır.

Bu merkezlerde bulunan öğretim şekilleri birbirlerinden farklıydı. Bazı benzerlikler her yerde görülmüştür. Bu değişen eğitim tarzı, Hindistan ve Arap ülkeleri arasındaki bilgi alışverişinin sonucuydu. Daha iyi bir eğitim için, farklı ülkelere giden seçkin alimler, Hindistan'da da bu yöntemleri uygulamak için çalışmışlar. Hindistan'da denenmiş en iyi

¹ Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yusuf b. el-Hakem es-Sekafî (ö. 95/714), Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisi. İrfan Aycan, "Haccâc b. Yusuf es-Sekafî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), XIV, 427-428.

² Tara Chand, *Influence of Islam on Indian Culture*, The Indian press private Ltd, Allahabad (India), 1976, s. 25.

³ Barbara Daly Metcalf, *Islamic Revival in British India; Deoband 1860-1900*, Oxford University Press, New Delhi, 2007, s. 6.

⁴ Muhammad İshaq, *India's Contribution To The Study of Hadith Literature*, (Doktora tezi) University of Dacca, East Pakistan, 1955, ss. 14-20.

yöntemlerden birisi, “Devre-i hadis” sistemi idi. Bu sistem, hadis alanında yazılmış eserleri bir hoca nezaretinde baştan sona kadar okuyup öğrenme şeklindedir. İkinci bir yöntem, ihtisas programıdır. Bu yöntem, öğrencilere belirli bilim dallarında derinlik kazandırmak için eğitim kurumlarında uygulanmıştır. Üçüncü bir yöntem ise; bir kitabın belirli bir bölümünün metin analizidir.

Araştırmamıza başlamadan önce bu alanda yapılmış olan bilimsel çalışmalara müracaat ederek konumuzla ilgili bilgileri toplamaya çalıştık. Daha sonra bu konuyla ilgili kitapları, makaleleri, tezleri vb. çalışmaları inceledik ve faydalandık. Çalışma suresince kendi anadilim olan Malayalamca, İngilizce, Arapça, Urduca, Türkçe ve internet kaynaklarını referans olarak kullandık. Çalışmamıza kitap ve makalelerden kaynak getirmekle beraber bizzat alan araştırması, müşahade, müşafehe ve tecrübelerimizi de arz etmeye gayret ettik. Nihayetinde bir değerlendirme yaparak sonuca ulaşmaya çalıştık.

Ünlü İslami Kurumların Hadis Öğrenim ve Öğretim Metodları

1. Öğretim Metodu Olarak Devre-i Hadis ve İhtisas Merkezleri

1.1. Dârululûm Diyobend

Dârululûm, bugün İslam dünyasında ünlü bir dini ve akademik merkezidir. Bir çok seçkin âlimin, Dârululûm’dan, doğru dini inançların ve dini bilimlerin yayılmasında değerli hizmetler sundukları bilinmektedir. Gerçek şu ki, Dârululûm Diyobend, h. 13 yüzyılında büyük dinî, eğitici ve reformcu bir kurum olmuştur. Son yüzyılda, Dârululûm Diyobend, Müslümanların, yalnızca Hint alt-kıtasında değil, İslam dünyasında da din eğitimi için eşsiz bir eğitim kurumu olarak görülmektedir.

1.1.1. Kuruluşu

Dârululûm Diyobend, Hindistan’daki en büyük İslam Eğitim merkezidir. Çeşitli bölümlerde okuyan öğrenci sayısı açısından “Hindistan’ın Ezheri” (el-Ezher üniversitesi, Mısır) olarak bilinmektedir.⁵ Diyobend, Kuzey Hindistan’ın Uttarpradeş eyaletinin Sehârenpûr bölgesinde küçük bir kasabadır. Sehârenpûr bölgesinden 48 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Diyobend’deki insanların % 55’tir Müslümandır.⁶

Bu medrese, 30 Mayıs 1886’da yılı⁷ bir nar ağacının altında Molla Mahmûd isimli bir hoca ve Mahmûd Hasan adlı bir öğrenciyle başlamıştı.⁸ Daha sonra ise medrese dersleri Çattah isimli mescidi’nden Cuma mescidi’ne değiştirilmiştir. Daha sonra da, h. 1294 yılı Zil-Hicce ayında, eski Çatta mescidi’nin yanındaki medrese’ye ait olan arazi üzerinde ayrı bir bina inşa edilmiştir.⁹

Başlangıçta medrese’nin yıllık masrafı 394 Hint rupiydi, daha sonra bu miktar 30 milyon rupi’ye kadar ulaşmıştır.¹⁰ Ekonomik kaynağı söz konusu olduğunda, yüce Allah’ın lütfuyla,

⁵ Rizvî, Seyit Mehbûb *Târîhu- Dârululûm-ı Diyobend*, İdarah Dârululûm-ı Diyobend, 1977, c.1, s. 155.

⁶ Nûr Âlim Halil el-Emîni, *Nezratün Hâtifatün ala’l-Camiât el-İslamiyya: Dârululûm-ı Diyobend el-Hind*, el-Camiât el-İslamiyya, Diyobend, 2010, s. 6.

⁷ Miftahi, Muhammad Zafiruddin, *Dar al-'Ulum Deoband: A Brief Account of its Establishment and Background*, Ter; Professor Atique A. Siddiqui, Imam Gangohi Academy of Research, Johannesburg, 2012, s. 12.

⁸ Halid Zaferullah Daudi, *Pakistan Ve Hindistan'da Hadis Çalışmalar*, insan yayınları, İstanbul, 1995, ss. 292-293.

⁹ el-Kâsîmî, Muhammed Ubeydullah el-Es’adî, *Dârululûm-ı Diyobend: Medresetün fikriyyatün tevcîhiyyetün hareketün İslâhiyyatün Da’viyyatün Müessesetün Ta’lîmiyyetün Terbeviyya*, Akademiyya Şeyhülhind, Diyobend, 2000, s. 79.

¹⁰ Kâsîmî, a.g.e., s. 79.

büyük bir meblağın Müslümanların bağışları ile toplandığı belirtilmektedir. Bu büyük meblağın büyük bir kısmının Hindistan halkının kendisinden toplanması gurur vericidir.¹¹

1.1.1.1. Kurucusu

Medrese Dârululûm'un kurulmasında rol oynayan kişi Muhammed Kâsım Nânevte'ydî. H. 1248 yılında, Sehârenpûr bölgesinin eski bir köyü olan Nanevte'de doğmuştur. İlköğretimini bu köyde tamamlamıştır. Daha sonra, Sehârenpûr'daki büyükbabasının yanına gitmiştir. H. 1259 yılının sonunda Mevlânâ Memlûk Ali onu Delhi'ye götürmüştür.¹² Delhi Koleji'ne girmeden önce, evinde Mevlânâ Memlûk Ali'nin talimatıyla Mantık, Felsefe ve Skolastik ilahiyat kitaplarını öğrenmiştir.

1.1.2. Gelişim Süreci

Küçük bir dini eğitim merkezi olarak başlayan bu medrese, Hint alt-kıtasındaki en büyük islamî eğitim merkezi haline gelene kadar büyümüş ve gelişmiştir.¹³ Her yıl, yaklaşık beş yüz âlim¹⁴, medresedeki farklı bölümlerde ders vermektedir. Bugüne kadar mezun olanların sayısı yüz bini geçmiştir.¹⁵

Uluslararası düzeyde eğitim faaliyeti yürüttüğü için, Pakistan, Malezya, Endonezya, Afrika, Bangladeş, Fiji, Srilanka ve diğer Arap ülkeleri gibi farklı ülkelere gelen öğrenciler Diyobend'de öğrenim görmüştür.¹⁶

1.1.3. Müfredatı

1.1.3.1. Müfredata Kısa Bir Bakış

Medrese'nin müfredatının tarihi ile ilgili olarak, Barbara Metcalf, Öğrencilerin asıl olarak on yıl için planlanan, daha sonra da altı yıla düşürülen programlarda sabit ve kapsamlı bir öğrenim görüldüğünü ifade etmektedir.¹⁷

Şimdi, yeniden öğrenim süresi on yıla çıkarılmıştır. Son iki yıl özel çalışmalar için ayrılmıştır. Kurucuları, özellikle Muhammed Kâsım Nânevte'î'nin ve Reşid Ahmed Gangôhî, İslam dini düşüncesi ve doktrinine dayanan birleşik bir müfredatı önermişlerdir. Her ne kadar bir çok değişiklik yapılmış olsa da, medrese'nin ders programı Hindistan'daki Ders-i-Nizami¹⁸ ile benzeşmektedir.

Ders programı dört seviyeden oluşmaktadır: İlk, Orta, Lisans ve Yüksek Lisans. İlköğretimden lisans seviyesine kadar olan eğitim zorunludur ve tamamlanması 8 yıl sürmektedir. Yüksek lisans programı zorunlu değildir. Bu programda Peygamber Efendimizin hayatı, Dilbilgisi, Arap Edebiyatı, Hukuk, Mantık, Hadis, Ahlak, Genel Tarih, Arûz, Modern Bilimler, Coğrafya, Sistematik Teoloji, Hindistan Tarihi, ve Urduca gibi

¹¹ a.g.e., s. 79.

¹² Muhammed Seccâd b. Yûnus, "el-İmam Muhammed Kâsım Nânevte'î va-r-reddu alâ İtirazât'il-Henâdika alal İslam", Vahdatül Umma, c.1 , 2014, s. 234.

¹³ a.g.e., s. 70

¹⁴ Dr. Abdurrahman el-Bernî, *Ulemâu Diyobend va Hidmâtuhum fi İlmi'l Hadis*, Akademia şeyhu'l Hind, Camia İslamiyya Dârululûm, Diyobend, s. 43

¹⁵ Muhammed Ârif Cemîl el-Mübârekpûrî, el-Câmiatül İslamiyya: *Dârululûm Kemâ yerâhâ kibâru Şehsiyyet es-Saûdiyya, el-Câmiat el-İslamiyya*, Diyobend, 2010, s. 10.

¹⁶ el-Bernî, a.g.e., s. 39.

¹⁷ Metcalf, a.g.e., s. 100

¹⁸ Ders-i-Nizami; 18. yüzyılda Hint altkıtası'nda ortaya çıkan ve günümüzde güney Afrika, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı bölgelerinde bulunan, geleneksel İslam kurumlarında (medreseler) ve Darul Ulum'da kullanılan bir müfredat veya sistemdir. Ders-i Nizami sisteminin kurucusu ya da tasarımcısı Farangi Mahal Ulema (İslam alimleri) grubundan Molla Nizâmuddîn Sihâlvi (H/1161) idi. (Bkz. , Robinson, a.g.e., s. 72)

dersler verilmektedir. Öğrencinin isteğine bağlı olan Lisansüstü programlarında, İlahiyat, Hukuk, Edebiyat (Arapça / Farsça / Urduca), Öğretim yöntemleri, Kaligrafi, Gazetecilik, Bilgisayar Bilimleri, İngiliz Edebiyatı, alanlarında uzmanlık eğitimi verilmektedir.¹⁹

1.1.4. Hadis Öğretim Metodları

Dârululûm'un Hindistan'da Hadis ilminin yayılmasında, talim ve tedrisinde, hadislerle ilgili eserler te'lif ve neşrinde özel bir yeri ve önemi vardır. Mısır'da yayınlanan "el-Manar" dergisinin editörü meşhur âlim Reşîd Rıza, Dârululûm'u ziyaret edip, o dönemdeki hadis bölüm başkanı olan, ünlü yazar Muhammed Enver Şah Keşmîrî (1352/1933) tarafından yönetilen Hadis dersine katıldığında, "daha önce hiç bu kadar büyük bir âlimi görmemişim" demiştir.²⁰

Dârululûm-ı Diyobend, İslam bilimleriyle meşhur olduğu için, tüm akademik alanlarında geleneksel bir İslami eğitim özelliği görülebilmektedir. Kurumun farklı aşamalarında Hadis çalışmalarının aşamaları şöyledir;

1.1.4.1. Metin Analizi

Metin analizi olarak yürütülen bu yöntemde öğrencilerin, Hadislerin kelime anlamlarını öğrenmelerine öncelik verilmektedir. Öğretmen, hadisleri tek tek okur ve aynı zamanda içeriğe odaklanarak açıklama yapar. Bazen fazla açıklama yapmak gerekirse istenilen miktarda yapılmaktadır.

Kabul Şartları: Bu aşamada kabul şartları, diğer durumlarda olduğu gibi sınırlı değildir, çünkü bu ilk aşamadır.

1.1.4.2. Devre-i hadis

"Devre" terimi, Hindistandaki İslam yüksek öğretim merkezlerinde hadis konularıyla ilgili olarak kullanılan bir teknik terimdir. Bu terim, hadis ilmindeki kütüb-i Sitte ve diğer ünlü hadis kitapları da dahil olmak üzere, sadece Hadis kitaplarının (bu dönemde Hadis dışında bir kitap bulunmamaktadır) belirli bir süre içinde öğretme usulünü ifade etmektedir.

Normal olarak, bu aşamadaki öğretim şeklinde, bir kitabın hadisleri derste bir öğrenci tarafından, kitabın belirli bir yerine kadar okunmaktadır. Daha sonra öğretmen, sadece ihtiyaç olan yerlerde anlamlarını açıklar ve herhangi bir fikhî konu ile ilgili hadisler geldiğinde veya hadisler arasında bir tür çelişki ortaya çıktığı zaman detaylı açıklama yapar.

Kabul şartları: Devre-i hadis derslerine başvurmak için öğrencinin, belirli kitaplarla ilgili bilgi sahibi olması gerekmektedir; bunlar, Mişkâtü'l-Mesâbîh, el-Hidâye, Şerhu'l Aka'id, Tefsîru'n-Nesefî, Nuhbetü'l-fiker ve el-Ferâ'izu's-Sirâciyye²¹ gibi kitaplardır.²² Tecvîd kurallarına uygun olarak okunması ve Amme suresinin ezberlenmiş olması gerekmektedir.²³

¹⁹ Bkz. David Emmanuel Singh, *The Independent Madrasas of India: Dar al-'Ulum, Deoband and Nadvat al-'Ulama, Lucknow*, journal of Dharma, Dharmaram Vidya Kshetram, India.

²⁰ Nedvi, Abülhasan Ali, *Advân ale'l-Harekât ve'd Da'veti'd-Diniyye ve'l Islâhiyye*, el-Mecmeu'l-İslami el-İlmî, Leknev, HS/1396, s. 22.

²¹ Yazarın adı Ebu Tâhir Sirâcüddîn Muhammed b. Mahmud b. Abdireşîd es-Secâvendî'dir (Ö. 596/1200'den sonra), Ferâize dair eseriyle tanınan Hanefî fakihî, hesap âlimi. (Bkz. , Ahmet Özel, *SECÂVENDÎ, Muhammed b. Muhammed*, TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXVI, 266-268.)

²² el- Bernî, a.g.e., s. 386.

²³ Daftar-e Ta'limât Dârululûm-ı Diyobend, Dârululûm Nisâbe Ta'lim, Dârululûm, Diyobend, HS/1435, s. 6.

Medrese'nin ilk seviyesinin yedinci yılını bitirenler ve aynı zamanda yeni gelenler için de giriş izni verilmektedir. Ancak öğrenci kabulü sınavla yapılmaktadır.

1.1.4.3. Uzmanlık Eğitim Süreleri

Ders döneminin ilk yılından yedinci yılına kadar, öğrencilere Arapça grameri, Mantık, İslam Hukuku, Teoloji, Tefsir ve Hadis ile ilgili birçok konu tanıtılmaktadır. Yedinci yıldan itibaren öğrenciler, el-Kütübü's-Sitte, Şerh Meâni'l-Âsâr, Şemâilü't-Tirmizî ve el-Muvatta gibi kitaplar öğrenmektedirler.²⁴

Diyobend 'daki hadis ihtisas programı, Riyâsât Ali el-Becnûri tarafından önerilmiştir. Onun önerisi daha sonra Meclis-i Istişârî'ye gönderilmiştir. Bu teklif 1420 yılında üniversite rektörü olan Üstad Ni'metullah el-A'zami tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁵

Aşağıda, Dârululûm-ı Diyobend 'taki Hadis ihtisas programında verilen Derslerin Listesi görülmektedir:

Dersler	Kitap (1.yıl)	Kitap (2.yıl)
Mustalahu'l-Hadîs.	Mukaddimetü İbnu's-Salâh.	Süyûtî, Tedribu'r-Râvî.
İlm'ul-Rical/Cerh ve Ta'dil	Leknevî, er-Ref' ve't-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dil.	Ni'metullâh A'zamî, Medarîsu'r-Ruvât ve Meşâhiru Esâtizetihâ ma'a Telâmizâtihim ve Tabakâtihim.
Hifzu'l-Hadis.	300 hadis.	
İlmu't-Tahrîc ve Dirasâtu'l-Esânid.	Dr. Mahmûd Tahhân, Usûlü't-Tahrîc.	Dr. Mahmûd Tahhân, Usûlü't-Tahrîc (ikinci bölüm), Dirasâtu'l hadîsu's-Sahîh ve'l-Hasen ve Fikretu İbni's-Salâh ve Dirasâh Mikyâs Ma'rifât Rical'ul Hasen Li-Zâtihi. Dirasatu Tatbiki'l-Emsile li Envâi'l Ahâdis el-Muhtalifa.
El-Mutâla'â ve'l-Munakaşa.	Öğretmen tarafından verilen kitaplar	Öğretmen tarafından verilen kitaplar

²⁴ Faisal Bin Ahmad Shah, Mohd Al'ihzan Ghazali, *Specialization in Hadith (Takhassus Al-Hadith) At Islamic Studies Institution in India*, Journal of Al-Tamaddun, Malasia, 2014, c. 9, bas. 1, s. 46.

²⁵ a.g.e., s. 46

1.1.4.3.1. Başvuru Şartları

Dârululûm'da öğrenim görmek için katı kurallar ve düzenlemeler vardır. Puan durumuna göre, sadece Devre-i hadis yıllık sınavında başarılı olan beş öğrenci başvuruda bulunur. Arap literatüründe uzmanlaşma programını geçtikten sonra hadis konusunda da uzmanlaşmayı isteyen adaylar için giriş önceliği verilir.

Devamsızlık konusunda, Hadis ihtisası öğrencileri için, yıllık sınava girmeye hak kazanabilmeleri için yüzde 80 derse devam zorunludur. Şevval'in 25'i, Hadis ihtisası kursuna başvuru günü olarak belirlenmiştir.²⁶ Medrese'deki en etkili ve saygın öğretmen Şeyhu'l- Hadîs'tir.²⁷

Kurs iki yıl sürmektedir. Hadis dışında, Arap Edebiyatı ve Tefsir gibi başka bilim dallarında da uzmanlaşma programı vardır.²⁸ Bütün uzmanlık eğitim düzeyinde öğrenci sayısı çok sınırlıdır. Normalde, her sınıfta bu seviyede beş veya altı öğrenci olmaktadır.²⁹ Az önce bahsedildiği gibi, hadis'te yapılan uzmanlık programı için mevcut olan puan seviyesi, devre-i hadis sınavında en yüksek not olarak da belirlenmektedir. Edebiyat için bu yüzde 85'in üzerindedir ve İfta için ise 80'dir.

1.1.4.3.2. Uzmanlaşma Programı için Özel Düzenleme

Uzmanlık sınıflarının bir özelliği vardır. Müderrisler, öğrencilerden, referans olarak bildirilen kitapları okumalarını isterler. Böylece öğrenciler, dersle ilgili bir çok kitabı tanıma imkanı bulmaktadırlar.

1.1.4.3.3. Öğretim Metodu

Öğrencilerin Müderristen önce sınıfta hazır bulunmaları gerekmektedir. Dersler, o dalda uzman olan hocalar tarafından verilmektedir. Müderrisin işaret ettiği bir öğrenci, dersi okumaya başlar, sonra her cümlenin tamamlanmasıyla öğretmen açıklamasını yapar. Bu arada öğrenci herhangi bir hata yaparsa, öğretmen onu düzeltir.³⁰

1.2. Mezâhiru'l-Ulûm Sehârenpûr

Mezâhiru'l-Ulûm medresesi, H/1283 yılının Rebiul-Evvel ayında, Dârululûm Diyobend'in kurulmasından altı ay sonra kurulmuştur.³¹ Mezâhiru'l-Ulûm Sehârenpûr dînî ve kültürel katkıları nedeniyle İslam dünyasında iyi bilinmektedir. Ama bu büyük Medrese 1983'ten beri iki medrese şeklinde varlığını sürdürmektedir: (1) Camia Mezâhiru'l-Ulûm Cedid (2) Mezâhiru'l-Ulûm Vakıf Kadim. Günümüzde iki medrese de müslümanlara yüksek İslami eğitim vermektedir.

1.2.1. Kuruluşu

Hindistan'da Müslüman egemenliği sona erdiğinde ve Fransız sömürgeciliği egemenliğini başlattığında, Hintli Müslümanlar İslamî öğretilerinin varlığı ve güvenliği konusunda büyük zorluklarla karşı karşıya kaldılar. Bu zorluklara karşı durmak üzere Müslüman âlimler dinî

²⁶ a.g.e., s. 12.

²⁷ Barbara Metcalf, a.g.e., s. 101.

²⁸ el- Bernî, a.g.e., s. 386.

²⁹ Daftar-e Ta'limât Dârululûm-ı Diyobend (Academic handbook), 2003

³⁰ Bkz. Mohammad Asjad Ansari, *Modern Education In Madrasas: A Perspective Study Of Darul Uloom Deoband*, Asia Pacific Journal of Research, c. 1, bas. XLIV, october 2016, Bangalore, s. 105-106.

³¹ el-Mezâhirî, a.g.e., s. 74.

eğitim merkezlerine önem vermişlerdir.³² İlk olarak Dârululûm-ı Diyobend, ardından Medrese Mezâhiru'l-Ulûm açılmıştır. Her iki Medrese'nin tarihine bakıldığında, bu ikisinin arasında bir takım ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır. Her ikisinde de öğretim yöntemleri aynıdır.³³

Mezâhiru'l-Ulûm'un temeli, büyük âlim Saâdet Ali Sehârenpûrî tarafından atılmıştır.³⁴

1.2.2. Müfredatı

1.2.2.1. Kısaca Tüm Müfredat

Mezâhiru'l-Ulûm'un müfredatı, bazı değişiklikler ile “Nizami müfredatı” olarak bilinmektedir. Mezâhiru'l-Ulûm'da Nizami müfredatının uygulanmasının başarılı olduğu görülmektedir.³⁵

Burada öğretim düzeni dört aşamada sınıflandırılabilir;

İlk seviye.

Orta seviye.

Üst seviye.

Uzmanlık seviyesi / Üniversite.³⁶

Dört aşamalı bu eğitim on yıl sürmektedir. İlk seviye üç yıl, ikincisi ise iki yıl, daha sonra yüksek seviye üç yıllık bir dönemini kapsar. Bu aşamanın son yılı Devre-i hadis için sabitlenmiştir. Sekiz yıllık mecburi eğitim süresini tamamlayan öğrenciye Mezharî diploması verilmektedir. Sonraki iki yıl uzmanlaşma programı içindir.

1.2.2.2. Müfredatındaki Hadis kitapları

Burada öğretim döneminin ilk seviyesinde, hadis kitaplarına pek önem verilmediği görülmektedir. Ancak, ilk aşamada Ma'kûlât (aklî) ilimlerine daha fazla önem verilmektedir. Bu dönemde hadis ile ilgili bir veya iki kitap okutulmaktadır. Fakat, ileri düzeyde ise hadis kitaplarına daha fazla önem verilmektedir.

Bu aşamada Kütübü-i Sitte de dahil olmak üzere önde gelen hadis kitapları müfredatın tek konusudur, daha önce de değinildiği gibi bu sistem “Devre-i hadis” olarak bilinmektedir.³⁷

1.2.3. Mezâhiru'l-Ulûm'da Hadis Öğrenimi

1.2.3.1. Tarihi Ve Gelişimi

İlk hadis dersine H. 1285 tarihinde Mişkâtü'l Mesâbîh ile başlanmıştır. Şu anda, Halil Ahmed Sehârenpûrî ve İnâye gibi meşhur alimler bu ilk sınıfın öğrencileri arasında bulunuyordu. H. 1286 yılında yani bir sonraki yıl klasik hadis eseri Sahih el-Buhârî de

³² Şeyh Muhammed b. Muhammed b. Süleymân er-Rûdâni, *Cem'ul Fevâid min Cami'ul-Üsûl va Mecme'u Zevâid*, Camia Mezâhir, Sehârenpûr, c.1, s. 8.

³³ Kâsimî, a.g.e., s. 141.

³⁴ a.g.e., s. 141

³⁵ Mevlânâ Seyit Muhammed Şâhid Saharnpuri, *Ulamae Mezâhirü'l Ulûm Sehârenpûr Avr Unki Ilmi va Tesnîfi Hidmet*, Maktabah Yad gare Şeyh, Sehârenpûr, 2005, s. 131.

³⁶ el-Bernî, a.g.e., s. 46.

³⁷ Sehârenpûrî, a.g.e., s. 131.

okutulmaya başlanmıştır. Bu dersleri alanlar arasında Halil Ahmed Sehârenpûrî, Ali Sâhib ve Çirag Ali Sâhib gibi âlimler bulunuyordu .³⁸

Medrese'nin ilk dönemlerinde, hadis dersleri Muhammed Mezher Nânevtevi, Ahmed Ali Sehârenpûrî gibi ünlü âlimler tarafından verilmiştir .³⁹ Bu seçkin âlimler, hayatı boyunca hadis ve hadisle ilgili çalışmalara hizmet ederek, Mezâhiru'l-ulûm'un durumunu iyileştirmek için ellerinden geleni yapmışlardır.

Mezâhiru'l-ulûm'un tarihinde Ahmed Ali'nin hadis hocası olarak atanması bir dönüm noktasıydı. Bu atanmanın ardında H. 1294 yılında 25 öğrenci ve H. 1295 yılında, 38 öğrenci çalışmalarını onun rehberliğinde tamamlamışlardır .⁴⁰ Hadis derslerinde nitelikli öğretim üyeleri vardı.Onlar;

Abdülali, Ahmed Ali Mûradabadî, Habîbrahman Bedâl, Halil Ahmed Sehârenpûrî, Abdülâtil el-Barkazavî, Muhammed Yunus Jaunpurî, Muhmmmed Yahya Kandehevî, Abdürahman Kemalpurî, , Es'edullah Rampurî, Manzûr Ahmed Han, Seyyid Ahmed, Ahmed el-Kandehevî .⁴¹

1.2.3.2. Mezâhiru'l-ulûm'daki Hadis İhtisas Programı (Tahassus el-Hadis)

Hadis'te uzmanlaşma programının ilk adımı H. 1415'te Şevval ayında atılmıştır. Bölümün kurulmasındaki ana etken, medresenin genel sekreteri ve Müderrisi olan Seyyid Muhammed Şahid Sehârenpûrî'nin talebiydi. Daha sonra bu fikir, Hadis programı için iki yıllık çalışma süresinin verilmesiyle Konsey tarafından kabul edilmiştir. Bu programın koordinatörü olarak Şeyhu'l-Muhaddis el-Kebir Zeynelâbidîn al-A'zami görevlendirilmiştir .⁴² Aşağıda Mezâhiru'l-ulûm'un hadis ihtisas programında okutulan hadis kitapları bulunmaktadır.

Dersler	Kitaplar (birinci yıl)	Kitaplar (ikinci yıl)
Hadislerin sınıflandırılması	Reziyuddin Muhammed b. İbrâhîm el-Halebî el-Hanefî, Kefvu'l Attâr fi Safveti Ulûmu'l Attâr. Suyûti, Tedribu'r-Ravi (cilt-1)	Suyûti, Tedribu'r-Ravi (cilt-2) Zehebî, Zikru Men Yu'temedu Kevluhû fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl. Şemsüddîn Muhammed es-Sehâvi, el-Mutekellimûn fi'r-Ricâl.
Tahrîc-ul Hadis	Dr. Ebu'l-Leys el-Hayrâbâdî, Tahrîcu'l Hadis Neş'etuhu ve Menhecîyatuhu.	Abu Bekir Muhammad b. Ahmed b. Abüsahl el-Serahsî el-Hanefî, Kitabu'l-Mebsût.

³⁸ a.g.e., s. 166.

³⁹ el-Bernî, a.g.e., s. 48

⁴⁰ Sehârenpûrî, a.g.e., s. 167.

⁴¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. el-Bernî, a.g.e., s. 48-49

⁴²Faisal bin Ahmad Shah, Mohd al'Ikhsan Ghazali, a.g.e., s. 50.

	Rûdâni, Cem'ul-Fevaid kitabından 200 hadisin tahriri.	
İlelul-Hadîs	İraki'nin et-Takyîd ve'l-îzâh şerh Mukaddimetü İbni's-Salâh'ın 33. bölüm. Laknevî, er-Ref' ve't-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dil. Tâcüddîn Subkî, Kaide fi'l-Cerh ve't-Ta'dil.	
Mütûnu'l Hadîs	Muhammed bin Süleyman er-Rûdâni, Cem'ul-Fevaid Min Cami'il-Usûl ve Mecmau'z-Zevaid.	Cem'ul-Fevaid Min Cami'il-Usûl ve Mecmau'z-Zevaid.
el-Mutala'a va Hifz-ul Ahâdîs Muhtarah (Seçilen hadislerin okunması ve ezberlenmesi)	İbn Hacer el-Askalânî, Mukaddimetü Tekrîbu't-Tehzîb. Muhammed Zekeriyâ el-Kandhevî, Mukaddime Evcez-ul-Mesâlik. Dr. Mustafa es-Siba'i, es-Sünne ve Mekânetühâ fi't-teşri'il-İslâmî. 20 hadisin ezberlenmesi.	Mukaddimetü Fethi'l-Bâri. 20 hadisin ezberlenmesi.
Ravilerin isimleri		Şehâvi, Fethu'l-Muğis, (el-Mu'tâlâf va'l Muhtalaf bölümünden Telhîs el Mûteşabih bölümüne kadar). Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl. ⁴³

Dârululûm-ı Diyobend'taki hadis çalışmalarına tabi olarak, Mezâhiru'l-ulûm'daki hadis öğrencileri, sertifikalarını almak için öğretim görevlilerinin gözetiminde ödev projelerini

⁴³ a.g.e., s. 50-51

tamamlamak zorundadırlar. Onlara, Öğretim üyeleri tarafından aşağıda verildiği gibi sağlanan çeşitli araştırma alanları seçmek için seçenekler verilmektedir.

- 1-Sünnet ve hadis muhaliflerinin hareketlerinden kurtulma yolunu incelemek.
- 2-Fakihlerin (hukukçular) ve muhaddislerin (hadis âlimleri) yazılarına veya görüşlerine yapılan saldırılardan korunmayı bilmek.
- 3- Hanefî mezhebinin ana kaynağı olarak kabul edilen hadis kitaplarını incelemek.
- 4-Dârululûm ve Mezâhiru'l-ulûm'da yetişen Hanefi âlimlerin ilim dünyasına katkıları.
- 5- İmam Ebu Hanife ve onun takipçileri nasıl savunulur?.⁴⁴

1.2.3.3. Hadis Öğretiminin Metodu

Mezâhiru'l-ulûm'da, ilk üç aşama, yani ilk seviye, orta seviye ve yüksek seviyenin ilk iki yılındaki öğretim tarzı aynıdır. Öğretmen hadis kitabının metinlerini okuyarak anlamını açıkladığı metod, metin analizi olarak bilinmektedir. Bu aşamada, öğrencilerin, Hadislerin doğru anlamlarını idrak etmeleri amaçlanmaktadır.

Devre-i hadis döneminde, yüksek seviyenin üçüncü yılında, yukarıda belirtilen öğretim biçiminde bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu aşamada sadece Hadis kitaplarından oluşan bir ders sistemi sabitlenmiştir. Bu nedenle, öğrencilerin ilgisi sadece Hadis kitapları üzerinde yoğunlaşacaktır. Her klasik hadis kitabı, belirli öğretmenlerin gözetiminde belirli dönemler için belirlenecektir. Çoğu zaman Hadis kitapları tamamen öğretilmektedir. Hadislerin bir tür tekrarı geldiğinde, yani açıklamaya gerek olmayan bir hadis söz konusu olduğunda, basit okuma yöntemi yapılmaktadır. Herhangi bir öğrencinin bir öğretmene soru sorması durumunda, öğretmen o hadis ile ilgili ayrıntılı açıklamada bulunmaktadır.

İhtisas programında, öğretim dönemi iki yıllık bir süre için düzenlenmiştir. Burada ayrıca, Hadislerle ilgili her şey bu yıllarda öğretilir. Hadis metinlerinin içeriğinden daha çok, hadis ile ilgili bilimlere önem verilmektedir.

1.2.4. Camia'nın Parlayan İki Yıldızı

"Mezâhiru'l-ulûm'de geçmiş Hadis tarihine göre, iki önemli âliminden bahsedilmelidir. Her ikisi de burada Hadis çalışmaları için çaba göstermişlerdir. Ayrıca, Medrese'deki hizmetleri daima hatırlanır. Bunlar;

- 1- Halil Ahmed Sehârenpûrî.
- 2- Muhammed Zekeriyâ el-Kandehlevî.

1.2.4.1. Halil Ahmed Sehârenpûrî (1346/1927)

Hadis ve fıkıh ilimlerinde meşhur bir bilgidir. Reşîd Ahmed Gangohî'nin manevi danışmanıydı. H. 1269 yılında doğmuş ve on dokuz yaşındayken "Mezâhiru'l-ulûm'a girmiştir".⁴⁵ H. 1314 yılında, oradaki öğretmen olarak atanmıştır.⁴⁶

Otuz yıl bu Medrese'de hadis dersleri vermiştir. Daha sonra, ünlü kitabı olan "Bezlü'l-Mechud fi Halli Ebi Davud'un u yazmaya başlamıştır. Kitabını, HS. 1345'te Kutsal şehir, Medine'ye gittikten sonra, öğrencisi Zekeriyâ el-Kandehlevî'nin yardımıyla

⁴⁴ a.g.e., s. 51

⁴⁵ el-Bernî, a.g.e., s. 86.

⁴⁶ el-Mezâhirî, a.g.e., s. 89.

tamamlamıştır.⁴⁷ Bu seçkin kitap, ilk defa beş cilt olarak Hindistan'da yayınlanmıştır. Daha sonra aynı kitabın diğer baskıları Suudi Arabistan, Lübnan vb. farklı ülkelerde yayınlanmıştır.

Şeyh Ahmed Zeynî Dahlân, Seyit Ahmet Berzenci gibi meşhur alimlerden icazet⁴⁸ almıştır. 1346'da Rebiu'l-Ahir ayında Medine'de vefat etmiş ve Bâki'ye defnedilmiştir.⁴⁹

1.2.4.2. Muhammed Zekeriyâ el-Muhacir el-Medenî (m. 1982)⁵⁰

Hadis'te Halil Ahmed Sehârenpûrî'den ders almıştır. Hadis âlimi ve Tebliğ Cemaati'nin ideoloğu olarak bilinmektedir. 1898 yılında Kandla'da doğmuştur. Gangôh'da olan babasının medresesinde 10 yıl geçirmiştir. 1910 yılında "Mezâhiru'l-ulûm'a girmiştir.⁵¹

2. Devre-i Hadis Olmaksızın İhtisas Merkezi

2.1. Camia-i Eşrefiyye Mübârekpûr

Camia-i Eşrefiyye, Hindistan'da aşırı sünni olarak bilinen Barelvî ekoluna bağlı önemli İslami eğitim merkezilerinden biridir. Uttarpradeş eyaletinin Azamgârh ilçesinde Mübârekpûr'da yer almaktadır. Nüfusun yetmiş beş bin kişiden fazla olduğu belirtilmektedir.⁵²

Mübârekpûr'un halkı orta halli bir yaşam sürmekte ve İslami öğretilere uygun yaşamaktadır. Çoğunlukla İmam Ahmed Rıza'nın⁵³ ekolünü (Barelvî) izleyenler ve aynı zamanda Hafiz-e-Millet Şah Azîz Muradâbâdî'nin⁵⁴ takipçileridir. Daha önce Mübârekpûr, Kasimâbâd olarak biliniyordu. Daha sonra büyük âlim ve Çistiyye Tarikatı'nın ait olan Hazreti Seyit Mübarek Şah'ın hatırına Mübârekpûr olarak adlandırılmıştır.⁵⁵

2.1.1. Kuruluşu

Medrese-i Misbah'ul-Ulûm ilâhi Bakş'ın (1863-1937) çalışmasıyla, 1899 yılında mektep olarak başlamıştır. Bir âlim ve hakîm olan hoca, Kânpûr'daki medrese-i Fayiz-e Aâm'da eğitim görmüş ve 1899'da mezun olduktan sonra Mübârekpûr'da bir mektep kurmuştur. Mektep uzun bir süre kalıcı bir meskene sahip değildi ve başlangıçta Kândikûân mescidi olarak bilinen bir camide eğitime devam ediyordu. Birkaç yıl sonra Mescid Dîna Baba adında başka bir caminin önüne taşınmıştır.⁵⁶

Mektep, kasabanın zengin aileleri tarafından verilen yardımlarla yürütülmüştür.⁵⁷ O zamanlar, Sünni ve Diyobendi ekolları arasında ayrımcılık olmadığı günlerdi. Bu nedenle, tüm Müslüman nüfusü Sünni diye bir grubu oluşturmuştu.

2.1.2. Erken Dönemler

⁴⁷ el-Mezâhirî, a.g.e., s. 89.

⁴⁸ İcâzet: Bir âlimin elinde bulunan hadisleri sözlü veya yazılı olarak rivayet etmesi için talebesine izin vermesidir. Bkz., Nevzat Âşık, "Tahammül", *DİA*, c. IIIIX, s. 381.

⁴⁹ a.g.e., s. 103.

⁵⁰ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. . el-Bernî, a.g.e., s. 135-146.

⁵¹ Khawaja Shamsuddin, *Baran-e-Rahmat- The Rain of Mercy*, c. 2, s. 150.

⁵² Usha Sanyal, *Madrasas in South Asia Teaching Terror?*, Routledge, Abingdon, 2007, s.31.

⁵³ Ahmed Rıza Hân (1865-1921) İslam alimi, hukukçu, teolog, Sufi, reformcu olmakla beraber Barelvî ekolünün kurucusudur (Metcalf, *Islam in South Asia in Practice*, Princeton University Press, Oxford, 2009, s. 342.)

⁵⁴ *Hafiz-e -millet kelimesi*; toplumun koruyucusu anlamına gelmektedir. Hem alim hem de muhaddis olmakla Jamia Aşrafiyya'nın kurucusu olarak da bilinmektedir. 1976'da ölmüştür. (Sanyal, a.g.e., s. 33)

⁵⁵ Mevlânâ Yâsîn Aktar Misbâhi, *el-Camiât el-Eşrefiyye Mübârekpûr*, Şube Neşriyât, Mübârekpûr, 2000, s. 13.

⁵⁶ Arshad Alam, *The reproduction of islamic education: a study of two Madrasas of Mubarakpur, Uttar Pradesh*, Jawaharlal Nehru University, Delhi, 2008, School of Social Sciences, s. 61.

⁵⁷ a.g.e., s. 62.

Mevlânâ Muhammed Sıddîk Gûsâvî, Mevlânâ Nûr Muhammed Mübârekpûrî ve Mevlevî Muhammed Mahmûd gibi büyük âlimler, medrese'nin ilk öğretmenleri'ydi. Ne yazık ki, bunlardan Mevlevî Mahmûd, Deoband ekolü ile ilgiliydi. Medrese yöneticisi ve daha başka kişiler de ondan etkilenmişlerdi.

Böylece Deobandi ekolü'nün ortaya çıkmasıyla birbirine zıt olarak farklılıklar ortaya çıkmıştır. Ardından tartışma başladığında, Allah'ın yalan söyleyip söyleyemeyeceği konusunda, Sünni kesimin Allah'ın asla yalan söyleyemeyeceğine inandığı halde, Mevlevî Mahmûd 'un aynı görüşünde olan bazı öğrencileri, bunun mümkün olduğuna inanmışlardır. Bu ihtilaf büyümüş ve dolayısıyla medrese'yi oldukça olumsuz yönde etkilemiştir ve 1329'da [yaklaşık. 1911] medrese kapatılmıştır. Bu tartışmaların bir sonucu olarak, Deobandiler İhyâül-Ulûm adlı kendi medreselerini kurmuşlardır.⁵⁸

2.1.3. Gelişim Süreci

2.1.3.1. İsimdeki Değişiklikler

Hazreti Şah Abdüllatif Çiştî'nin bir müridi olan Ömer Latîfî'nin bildirdiğine göre, medrese-i Misbâh'ul-Ulûm'un orijinal ismine yapılan bir ekle "Medrese-i Latîfiye Misbah'ul Ulûm" olarak bilinmeye başlamıştır.⁵⁹ Daha sonra Hazreti Seyit Şah Ali Hüseyin Eşrefî Kîçevçevi'nin müridleri tarafından 'Latîfiye' adı verilmiştir.⁶⁰ 1936 yılında bu medrese "Medrese-i Latîfiye Eşrefiyye Misbah'ul Ulûm" olarak bilinmeye başlamıştır.⁶¹

Medrese bir yerden bir yere taşınılmaya başlamış ve sonunda medrese, 1341 yılında Purâni Bastî'de kurulmuştur. Bu medrese genellikle "Purâna Medresesi" olarak bilinmektedir. Daha sonra, bilinmeyen sebeplerle, "Latîfiye" ön eki çıkarılmış ve "Medrese Eşrefiyye Misbâh'ul-Ulûm" olarak bilinmeye başlamıştır.⁶²

Medrese, Mevlânâ Muhammed Sıddîk Gûsâvî'nin vefatından sonra, birçok öğretmenin sık sık giriş ve çıkışlarından dolayı, iyi bir şekilde ilerleyememiştir.

2.1.3.2. Krizden kurtuluşu

Mevlevî Şükrullah Mübârekpûri, Dârululûm'dan mezun olduktan sonra, 1336 yılında Mübârekpûr'a gelmiş ve onun ekolü olan Deobandism'in (Deobandism; Ehl-i-sünnet val Cemaat ile karşılaştırıldığında bazı çarpık inançların olduğu bir gruptur.) yayılması için çalışmaya başlamıştır. Bu ekolün takipçileri, Cuma namazlarını 1337 yılında kendi başına inşa ettikleri başka bir camide kılmaya başlamışlardır. Barelvî ekolünün takipçileri ise Cuma namazlarının, Râcâ Mübarek Şah camisinde kılmışlardır.⁶³

Şükrullah'ın sürekli devam eden çabalarına karşı, Sünniler, onun davasını savunan bir sünnî âlime ihtiyacı olduğunu fark etmişler. Dolayısıyla, Sedru-s-Şerîâ Hazreti Mevlânâ Emced Ali Azmî'yi (Ö.1367/1946) ve Muhaddis-i A'zam Mevlânâ Hazreti Muhammed Kîçevçevi'yi de (Ö.1381/1960) davet etmişler ve her iki alim, seçkin bir öğretmen olan; Üstadü'l Ulemâ Celâlet'ul ilm Hafız-i Millet Allâme Şah Aziz Muradâbâdî'yi seçmişlerdir.

⁵⁸ Sanyal, a.g.e., s. 32.

⁵⁹ Alam, a.g.e., s. 67.

⁶⁰ Dilshad Misbahi, *Al-Jamiatul Ashrafia* (in English), <https://dilshadmisbahi.wordpress.com/2017/05/10/al-jamiatul-ashrafia-in-english/>, erişim tarihi:26/11/2018.

⁶¹ Afzal Ahmad, *A study of Madrasa Education in modern perspective of Azamgarh and Jaunpur districts*, Veer Bahadur Singh Purvanchal University, Jaunpur (Uttarprades), s. xvii (appendix)

⁶² Yâsîn Aktar Misbâhi, a.g.e., s. 23

⁶³ Mübâreke Hüseyin Misbâhi, Çev: M. Seccâd Âlam Misbâhi, *el-Camiatu'l Eşrefiyye*, s. 10. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Âlam, a.g.e., s. 68-69.

Şah Abdülaziz, 1934'te Mübârekpûr 'a gelmiştir. Kısa süre sonra medrese'nin müdürü olarak atanmıştır. Medrese'nin gelişimi için durmaksızın çalışmış ve 1935'te yüksek öğrenimin bir merkezi olmuştur. Dolayısıyla, 1972'de el-Camia Eşrefiyye olarak bilinmeye başlamıştır.⁶⁴

2.1.4. Müfredatı

2.1.4.1. Kısaca Ders Programları

Camia-i Eşrefiyye, müslümanları doğru yola yönlendirerek İslam'ın mesajlarını yayacak ve ülkeye hizmet etmekte aktif rol oynayabilecek öğrencileri yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle, bu amaç akademik programında dikkate alınmıştır. Ders programının genel bir şekli aşağıda verilmiştir.

Şu anda, burada on beş yıllık bir müfredat vardır. (1) Anaokulu -bir yıl- (2) İlk okul- beş yıl- (3) orta okul-beş yıl- (4) Âlimiyya-iki yıl- (5) Fâzilât - iki yıl- . Bundan sonra, Arap Edebiyatı, İslami hukuku, Felsefe ve Mantık gibi konuların herhangi birinde iki yıllık bir ihtisas programı vardır. Seçmeli dersin yanı sıra, öğrencinin bu derste sertifikasını almak için Camia tarafından onaylanan belli bir konuda tez yazması gerekmektedir.

İlk seviyede, Kur'an Kerim, İlahiyat, Ahlâk, Sosyoloji, Urduca, Hintçe, Bilim, Matematik, Coğrafya, Urduca Gramer, Temel İngilizce ve Genel bilgiler öğrenilmektedir.

İkinci aşamada, Farsça gramer, Fars Edebiyatı, Farsça kompozisyon, Urdu Edebiyatı, Skolastik felsefe , İslam Fıkhı, Sıra, Hadis, İslam fıkhı ilkeleri, Arapça morfoloji, Arapça dilbilgisi, Retorik, Ölçübilim ve tartibilim, Arap Edebiyatı, Arapça kompozisyon, Mantık, Felsefe, Tarih, Bilim, Matematik, İngiliz Edebiyatı, İngiliz kompozisyonu, Genel Bilgi, Tecvid-Arapça fonetik ve Bilgisayar gibi konular dahil olmaktadır.

Aşağıdaki konular Âlimiyat ve Fâzilât derecesinde dahil olmaktadır: Ders-i Kur'ân, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Fıkıh ilkeleri, Miras hukuku, Skolastik felsefe, Retorik, İslam tarihi, Arap Edebiyatı ve kompozisyon, İngiliz Edebiyatı ve kompozisyonu, Mantık, Felsefe, Münâzara-Polemik, Siyaset bilimi, Eğitim ve öğretim sanatı, İslam Fıkıh Tarihi, Arap Dilinin Sırrı, Arapça fonetik ve Bilgisayar.⁶⁵

2.1.5. Camia-İ Eşrefiyye'deki Hadis Öğrenimi

2.1.5.1. Hadis Öğretim Metodu

Bir İslami eğitim kurumu olan Camia-i Eşrefiyye'nin bir özelliği olarak din eğitimine, özellikle hadis ve ilgili bilimlere özen gösterdiği görülmektedir. Orta düzeyinde, müfredatta önemli hadis kitapları yer almaktadır. Bu dönemdeki öğretim tarzı, temel öğretim yöntemine bağlıdır, yani öğrencilerin anlayamadığı yerlerde, öğretmenler okurlar, sonra da tek tek açıklamalar yaparlar. Ayrıca öğrenciler, bu kitaplardan daha fazla faydalanmak için okutulan kitap için yazılmış şerhlere müracaat etmelidirler.

Hadis derslerinde her kitaptan seçilen bölümler öğretilmektedir. Böylece, çeşitli Hadis kitaplarından farklı konuları tartışan bölümler müfredata dahil edilmiştir. Bunun sayesinde dersi tamamlayan öğrenciler, farklı kitaplarla hadisin her seviyesini idrak edebileceklerdir.

⁶⁴ Ahmad, a.g.e., s. xvii.

⁶⁵ Al jamiatul Aşrafıyya, *syllabus*, <http://aljamiatulashrafia.in/>, erişim tarihi: 25/11/2018.

Uzmanlık dersinde, diğer derslere göre daha fazla özgürlük verilir. Onlar için çalışma konuları, uzmanlık alanları ile ilgili farklı bilim dallarına göre düzenlenmiştir. Her konu, tecrübeli alimler tarafından yönlendirilmektedir. Bu aşamadaki katılımcılar belirli konularla ilgili bazı makaleler hazırlamalıdır. Her şeyden önce, bölümle ilgili herhangi bir konu üzerine bir tez yazması gerekmektedir.

Konu başlığı yeniden ele alındığında, Eşrefiyye'de Hadis çalışmaları için Devre-i hadis sistemi bulunmamaktadır.

3. Öğretim Metodu Olarak Belirli Bölümlerin Metin Analizi

3.1. Bâkiyât-ı Sâlihât, Vellore⁶⁶

Güney Hindistan'daki Müslümanlar için bir yüksek öğretim kurumu olan bu medrese Hindistan'ın Tamil Nâdu eyaletinde yer almaktadır. Buradan mezun olanlar Bâkevi olarak bilinmektedir. Kuzey Hindistan'da Dârululûm-ı Diyobend bilindiği gibi, bu da Güney Hindistan'ın Ümmül Medârisi olarak meşhur olmuştur. Adına sadık kalarak bu medrese'nin faydaları sadece Hindistan'ın güney eyaletleri ile sınırlı kalmamış, onun şöhreti yabancı topraklarına da yayılmıştır. Son 150 yıl boyunca Maldivler, Sri Lanka, Endonezya, Malezya, Tayland, Vietnam ve Filipinler gibi ülkelerden gelen öğrenciler bu medreseden yararlanmışlardır.

3.1.1. Kuruluşu

Güney Hindistan'da iyi bilinen bir İslami yüksek öğrenim merkezi olan Bâkiyât-ı Sâlihât Hindistan'daki din eğitimi tarihinde iyi bir rol oynamıştır.

1857 yılında en son gelen Babür hükümdarı, Bahadır Şah Zafer hapsedilmiş. Böylece, Moğol imparatorluğu sona ermeye başlamıştır. Dolayısıyla, Hint Müslümanları çeşitli baskılarla yüzleşmeye başlamışlardır. Dinî eğitimin ilerlemesinin altın çağından sonra Hindistan'daki İslamî eğitim azalmaya ve bozulmaya başlamıştır. İngiliz hükümeti, müslümanların dini eğitim merkezlerini ihmal ederek ve medrese ve mektepleri yıkınca, buralardaki önde gelen alimler, İslami eğitimin korunması için elinden geleni yapmışlardır. Medrese Bâkiyât-ı Sâlihât bunlardan biriydi.

Medrese, ilk kez, Bâkiyât-ı Sâlihât'ın en büyük kurucusu olan Mevlânâ Şah Abdül Vehhâb'ın⁶⁷ evinde eğitime başlamıştır. Burada, 12 yıl Şah Hazarat tarafından ders verilmiştir. Öğrenci sayısı artınca, medrese 1286/1869 yılında yakındaki mescid'e taşınmıştır. Mescid'de yapılan dersler altı yıl devam etmiş, sonunda 1292 / 1875 yılında medrese için ayrı bir bina yaptırılmıştır.⁶⁸

3.1.2. Akademik Seviye Düzenlemesi

Bâkiyât-ı Sâlihât'ta toplam ders öğrenme süresi dört kategoride sınıflandırılmıştır. Onlar;

1. İbtidâî
2. Muhtasar
3. Mutavvel

⁶⁶ Bâkiyât-ı Sâlihât hakkında yazılan kitapların çok nadir olması nedeniyle, bu bölümde toplanan verilerin çoğu, kurum ve mezunları ile yapılan görüşmelere dayanmaktadır.

⁶⁷ Bkz. el-Leknevî, a.g.e., clt. 1, s. 1306

⁶⁸ 150th anniversary celebration committee BSA College, *A'la Hazrat: Jîvidavum Sandêşavum*, Camia Bâkiyât, Vellore, 2013, s. 7.

4. İftâ

Burada okutulan müfredat, evrensel olarak bilinen Nizamiya müfredâtıdır. Urduçaya önem verildiği gibi İngilizceye de verilmektedir. Medresede Mevlvî Âlim (Lisans) ve Mevlvî Fâzil (Yüksek lisans) dereceleri verilmektedir. Ayrıca, Tasnif, Te'lif, Tahkik ve Tercümede (yazı / düzenleme / araştırma / çeviri) uzmanlık dersi veren bölümler bulunmaktadır. Bu kurumun mezunları sadece ülke içinde değil, aynı zamanda yabancı topraklarda da yüzlerce yükseköğretim merkezini kurmuştur. Bundan bazıları üniversite statüsünü de kazanmıştır.⁶⁹

3.1.3. Hadis Dersi Öğretim Programı

Bâkiyât'ta Mevlânâ Abdurahîm Hazratın koordinatör olarak görevlendirildiği dönemden itibaren hadis çalışmalarına daha fazla önem verilmiştir. Burada hadis çalışmaları için "Dârülhadis" adıyla ayrı bir bina kurmak için elinden geleni yapmıştır. Ama ne yazık ki, hayat boyunca hayalini gerçekleştirememiştir

Eski zamanlarda, buradaki hadis çalışmaları söz konusu olduğunda, bir öğrencinin istediği yöntemine göre, bir hadis kitabı öğrenmek isteyen herkese bu imkân verilmekteydi. Sened (aktarılan zinciri) öğrenme gibi, hadis çalışmalarıyla ilgili hiçbir şeye önem verilmemiştir. Takip edilen tek yöntem, sadece teberrüken basit bir şekilde hadislerin okunuşuydu.⁷⁰

3.1.3.1. Dârülhadis

Bâkiyât'ın tarihinde, Şeyh'ul-Hadis olarak bilinen Şeyh Hasan Hazrat'ın gösterdiği çabaların sonucu olarak, 1973'te Bâkiyât 'ta Dârülhadis'in kuruluşu gerçekleştirilmiştir. İlk kez, bu terim duyulduğunda Dârülhadis'in sadece hadiste uzmanlaşmak için özel olarak inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Ancak sadece Mütevel (son seviye) sınıflarının devam edeceği ayrı bir bina anlamına gelmektedir. Bu aşamada, iki yılda daha fazla Hadis kitapları okutulmaktadır. Ayrıca bu ayrı yapının gerçekleştirilmesiyle Hadis çalışmaları daha fazla önem kazanmıştır.

3.1.3.2. Hadis Öğretim Metodu

Bu çalışmada bahsedilen diğer islami eğitim kurumlarının aksine, Bâkiyât'ta hadis dersleri için takip edilen yöntem, Kütübü-Sitte'den belirli kısımların metin analizidir. Burada hem Devre-i hadis, hem de ihtisas programı olmadan tek bir yöntem kullanıldığı görülmektedir.

Mutavvel seviyede iki Hadis kitabı, yani Sünen-i İbn Mâce ve Sünen-i Nesâî, okutulmaktadır, birincisi yarıyıl sınavına kadar öğretilirken, ikincisi yarıyıldan itibaren final sınavına kadar okutulmaktadır. Ayrıca, bu kursun diğer bir özelliği, Mutavvel birinci yıl ve Mutavvel ikinci yıl için iki ayrı sınıf yoktur. Ancak hem birinci hem ikinci sınıf öğrencileri bu derste aynı sınıfta bir araya gelmektedir. Bu öğretim yöntemi 'Tedâhul' olarak bilinmektedir.

Hem orta hem de Muhtasar seviyede, öğretim yönteminde, metin analizi uygulanmaktadır, öğretmen metnin bir kısmını okur ve daha sonra ihtiyaç olduğunda bazı açıklamalarla anlamını açıklar. Mutavvel aşamasında, öğretim şekli öncekinden farklıdır. Burada, hadislerin analizine önem verilmektedir. Hadisler okunduğunda, öğretmen hadislerin râvileri (sened) hakkında konuşmakta ve hadislerde bulunan fihki konularını açıklamaktadır.

⁶⁹ Rahi Fidai, *Medrese-i-Bâkiyât-Sâlihât Ke İlmi vaÂdâbi Kârânâmê*, Madras, 1996, s .58

⁷⁰ Mevlânâ Şeyh Hasan Hazrat, *Bâkiyatile Dâru'l-Hadisum Kurê Ormakalum*, Vellore, s. 13.

Sonuç

Bu araştırmanın konusu Hindistan’da, İslam ilimlerinde yüksek öğrenim gören öğrencilerin bulunduğu gerçeğinden hareketle, öne çıkan İslami yüksek öğrenim merkezleri olarak belirlenmiştir. Bu merkezler ayrıca hadis ve hadis ile ilgili bilimlerde görülen bazı farklı öğretim yöntemlerine sahiptir.

Daha önce, Hindistan eğitim kurumlarında müfredatın çeşitliliğine odaklanan birçok araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır. Ama bu çalışmaların çoğunda çoğu zaman analiz edildiği nokta, pozitif eğitim sisteminin leh ve aleyhindeki tartışmalar olmuştur. Fakat İslami eğitim müfredatına ve bu kurumlardaki öğretim yöntemlerine ilişkin bu tür araştırmaların bulunmadığı açıkça görülmektedir. Çalışmamızın işte bu boşluğu doldurmak için değerli bir katkı sağlayacağını temenni etmekteyiz.

Konumuz için seçilen dört kurum şunlardır; Dârululûm-ı Diyobend, Mezâhirü’l-ulûm Sehârenpûr, Camia-i Eşrefiyye Mübarekpûr ve Bâkiyât-ı Sâlihât Vellore. Bunların arasında Dârululûm ve Mezâhirü’l-ulûm medreseleri, metin analizi, Devre-i hadis ve Uzmanlık alan dersi olmak üzere üç farklı öğretim metodunu uygulayarak, aynı yöntemleri takip etmektedirler. Üçüncü olan Eşrefiyye medresesi, Devre-i hadis sistemini uygulamamaktadır. Ama, geriye kalan iki yöntemi, yani metin analizi ve uzmanlık alan dersi yöntemini uygulamaktadır. Sonuncu olan Bâkiyât medresesi de sadece bir kitabın belirli bölümlerinin metin analizi yöntemini uygulamaktadır.

Bu dört kurum ve bu kurumlarda yürütülen hadis öğretim metodları karşılaştırıldığında tespit ettiğimiz temel hususlar şunlardır: Dârululûm medresesinin Hadis alanında vermiş olduğu katkılar dikkate alındığında ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca üç öğretim metodunun tamamı burada uygulanmaktadır. Dersleri organize etmeleri, hadislerin okunuş biçimi, uzmanlık alan dersinde gereken programları içermeleri gibi birtakım çeşitlilikler de bu medresede kendini açıkça ortaya koymaktadır.

Öğretim metodlarında, her birinin avantaj ve dezavantajı vardır. Genel olarak, Hadis öğrenimi için en önemli ve yararlı olan yöntem uzmanlaşma programıdır. Bu aşama öğrencilerin farklı konuları tanımalarını sağlar. Ancak bu yöntemin programın ilk seviyesinde uygulanması pratik değildir. Çünkü öğrenciler bu aşamada Hadis kitaplarına aşina olmazlar. Aynı zamanda, öğrencilerin belirli bir alanda yazılmış bir çok kitapla ilgilenmeleri de uzmanlaşma programının bir başka özelliğidir. Yani, Öğrenci tek bir kitapla sınırlı kalmaz.

Devre-i hadis metodu, öğrencilerin Hadis kitaplarındaki bütün hadisleri okumalarına ve Hadislerde ele alınan her türlü konuya dair fikir edinmesine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda, bu yöntem onlara tek tek hadislerin incelenmesi hususunda yeterince zaman tanımamaktadır.

Metin analizi ise öğrencilerin hadis metinlerini doğru anlamalarında ve Peyğamber Efendimiz’in sünnetinin derinliklerine ulaşmalarında onlara katkı sağlamaktadır. Ancak, bu yöntemle bir hadisin analizi çok uzun soluklu olmaktadır. Bundan dolayı öğrenciler bir ders döneminde yeterince hadis inceleyememekte ve hadislerin çok az bir kısmına muttali olabilmişlerdir. Bu da öğrencilerde hadis literatürünün gelişmemesi gibi bir sonucu doğurmaktadır. Bu yöntem ilk kez Hadis ile ilgilenenler için kullanılabileceği gibi daha önce yönteme tanıdık olanlar içinde uygulanabilir.

Bu kurumların çoğu İslami ilimlere daha fazla yönelmesine karşılık Camia Eşrefiyye’nin müfredatının, pozitif bilimlere de diğerlerine göre daha çok önem verdiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Afzal, A study of Madrasa Education in modern perspective of Azamgarh and Jaunpur districts, Veer Bahadur Singh Purvanchal University, Jaunpur (Uttarpradeş).
- Alam, Arshad, The reproduction of islamic education: a study of two Madrasas of Mubarakpur, Uttar Pradesh, Jawaharlal Nehru University, School of Social Sciences, Delhi, 2008.
- Andre, Wink, Al-Hind;The Making of the Indo-Islamic World, Brill Academic Publishers, Boston, Leiden, 2002.
- Ansari, Mohammad Asjad Ansari, Modern Education in Madrasas: A Perspective Study Of Darul Uloom Deoband, Asia Pacific journal of Research, bas. XLIV, Bangalore, october 2016.
- Aycan, İrfan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekaff", XIV, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- Aydın, Bayram, Büyük Britaniya'daki İslami Akımlar, İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Cilt: /Sayı:3, Aralık 2015.
- Azizuddin, Hussain S.M, Madrassa Education in India, Elevent to twenty first century, 2005.
- Bernî, Dr. Abdurrahman, Ulemâu Diyobend va Hidmâtuhum fi İlmi'l Hadis, Akademia şeyhu'l Hind, Camia İslamiyya Dârululûm, Diyobend.
- Bilgenoğlu, Ali. "Sömürgeler Çağında "Kralın Tacındaki Elmas": Hindistan'ın İngiliz Sömürgecilikindeki Yeri ve Önemi". Apjir 4/3 (Aralık 2020), 271-290.
- Birişik, Abdülhamit, Hint Alt-kıtasında İslâm Araştırmalarının Dünü Bugünü: Kurumlar, İlmî Faaliyetler, Şahıslar, Eserler, Dîvân İlmî Araştırmalar sy. 17 (2004/2).
- BSA College, 150th anniversary celebration committee BSA College, A'la Hazrat: Jîvidavum Sandêşavum, Camia Bâkiyât, Vellore, 2013.
- Chand, Tara, Influence of Islam on Indian Culture, The Indian press private Ltd, Allahabad (India), 1976.
- Dale, Stepher Federick, Islamic Society on The South Asian Fronitier: The Mappilas Of Malabar, Oxford University Press, New York, 1980.
- Daudi, Halid Zaferullah, Pakistan Ve Hindistan'da Hadis Çalışmalar, insan yayınları, İstanbul, 1995.
- Edwina Pio, Jawad Syed, Tahir Kamran, Abbas Zaidi, Faith-Based Violence and Deobandi Militancy in Pakistan, Plgrave macmillan, London, 2016.
- Emîni, Nûr Âlim Halil, Nezzatün Hâtifatün ala'l-Camiât el-İslamiyya: Dârululûm-ı Diyobend el-Hind, el-Camiât el-İslamiyya, Diyobend, 2010.
- Fidai, Rahi, Medrese-i-Bâkiyât-Sâlihât Ke İlmi vaÂdâbi Kârnamê, Madras, 1996.
- Farivâyî, Abdurrahman Abdülcebbâr, Cuhûdün Muhlasa fi Hidmeti –sünneti'l Mutehherâh, idâratu Buhûs'il İslamiyya va davet'il İslamiyya, Benâres, 1980.
- Hasenî, Abdülhayy, Nüzhetü'l-havâtır, I-VIII.

- Hazreti, Hasan, Mevlana Şeyh, Bakiyatile Darul Hadisum Kure Ormakalum, Vellore.
- Hüdevî, Zübeyr, Farangi Mahall Pandita Kudumbam: Makdûmumârude Uttarêndyan Patîpp, Sünnî Yuvajana Sangâm, Çelari, 2009.
- Hüdevî, Zübeyr, Development and Modernisation of Religious Education in Kerala: Role of Samasta Kerala Jam'iyat-ul-Ulema (Basılmamış tezi), Javharlal Nehru University, New Delhi, 2005.
- İkram, S.m, Indian Muslims and Partition of India, Atlantic publishers, New Delhi, 1992.
- İshaq, Muhammad, İndia's Contribution To The Study of Hadith Literature, (Doktora tezi) University of Dacca, East Pakistan, 1955.
- Johns, Kennath W, The New Cambridge History Of India:Socio Religious Reform Movements In British Inida, University Press, Cambridge, 1994.
- Kâsımî, Muhammed Ubeydullah el-Es'adî, Dârululûm-ı Diyobend: Medresetün fikriyyatün tevcîhiyyetün hareketün İslâhiyyatün Da'viyyatün Müessesetün Ta'lîmiyyetün Terbeviyye, Akademiyye Şeyhülhind, Diyobend, 2000.
- Leknevî, Abdülhayy, el-Hind Fil-Ahdil İslâmi, Daru Arafat, Mecme'ul Imam Ahmed b. İrfan li-ihyâ'il maârifî'l İslâmiyye, İndia, 2001.
- M.A, Nayeem, Mughal Administration Of Deccan Under Nizamul Mulk Asaf Jah, 1720-48 A.D., Jaico Publishing House, University of Michigan, 1985.
- Malayamma, Moyîn, Indian Müslim vidyâbyâsam, çila vayi adayâlangal, Mada Vidyâbyâsam Kâlam Dêşam Samskâram , Dhiu Chemmad, 2011.
- Malik, Jamal, Madrasas in South Asia: Teaching Terror?, Routledge, London, 2007.
- Metcalf, Barbara Daly, Islamic Revival in British India; Deoband 1860-1900, Oxford University Press, New Delhi, 2007.
- Miller, Ronald Eric, Mappila Muslims of Kerala: A Study in Islamic Trends, The Hartford Seminary Foundation, Greek Canada, 1973.
- Misbâhi, Mevlânâ Yâsîn Aktar, el-Camiât el-Eşrefiyye Mübârekpûr, Şube Neşriyât, Mübârekpûr, 2000.
- Misbâhi, Mübârek Hüseyin, Çev: M. Seccâd Âlam Misbâhi, el-Camiatu'l Eşrefiyye.
- Muhyiddin, Mevlânâ Ğulâm, Nisâb Ahli Hidmâtê Şer'â Meclisê İşâatül-Ulûm, Hyderâbâd, 2000.
- Mübârekpûrî, Muhammed Ârif Cemîl, el-Câmiatü'l İslamiyya: Dârululûm Kemâ yerâhâ kibâru Şehsiyyet es-Saûdiyya, el-Câmiat el-İslamiyya, Diyobend, 2010.
- Nedvi, Şeyh Abülhasan Ali, Advâun ale'l-Harekât ve'd Da'veti'd-Diniyye ve'l İslâhiyye, el-Mecmeu'l-İslami el-İlmî, Leknev, H/1396.
- Ozcan, Azmi, "Firengi Mahal" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999).
- Özşenel, Mehmet, Pakistan'da Hadis Çalışmaları, Seçil Ofset Matbaacılık, İstanbul, 2014.
- Rahman, Dr. Mujeeb, History Of Madrasa Education With Special Reference To Culcutta Madrasa And West Bengal Madrasa Education Board Culcutta, Raees Anwar Rahman and brothers, Culcutta, 1977.

- Rızvî, Seyit Mehbûb, Târîhu- Dârululûm-ı Diyobend, İdarah Dârululûm-ı Diyobend, 1977.
- Riswi, Sm, History Of Darul Uloom Deoband, Majlise Shura, Deoband, 1980.
- Robinson, Fransis, The Ulema of Farangi Mahall and Islamic Culture in Southasia, Permanent Books, Delhi 2001.
- Rûdâni, Şeyh Muhammed b. Muhammed b. Süleymân (Ö. 1094/1683), Cemu'l Fevâid min Cami'ul-Üsûl va Mecjme'u Zevâid Camia Mezâhir, Sehârenpûr.
- Sakurai, Keiko, Fariba Adelkhah, The Moral Economy of the Madrasa: Islam and Education Today, Routledge, Abingdon, 2011.
- Seccâd, Muhammed b. Yûnus, "el-İmam Muhammed Kâsım Nânevtevi va-r-reddu alâ İtirazât'ıl-Henâdika alal İslam", Vahdatül Umma, 2014.
- Sevlet, Servet, Islamika Samûham Çaritra Samgraham, I-II, IPH, Calicut, 1996.
- Shah, Faisal Bin Ahmad, Mohd Al'ihsan Ghazali. Specialization in Hadith (Takhassus Al-Hadith) At Islamic Studies Institution in India, Journal of Al-Tamaddun, Malasia, 2014, c. 9 bas. 1.
- Shahidullah, Muhammad, ed. Al-Haj Maulana muhammad basharatullah. A Brief History Of Madrasa Education In India. Bani book stall Culcutta, 1987.
- Singh, David Emmanuel. Islamization in Modern South Asia:Deobandi Reform and the Gujjar Response. Walter de Guyter, Berlin, 2012.
- Singh, David Emmanuel. The Independent Madrasas of India: Dar al-'Ulum, Deoband and Nadvat al-'Ulama. Lucknow, journal of Dharma, Dharmaram Vidya Kshetram, India.
- S.M, Jaffar. Education in Muslim India (1000-1800). 1936.
- Zafiruddin, Mufti Muhammad. Dar al-'Ulum Deoband: A Brief Account of its Establishment and Background, Tercüme; Professor Atique A. Siddiqui, Imam Gangohi Academy of Research, Johannesburg, 2012.